

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

Programy zacházení realizované ve Věznici Pardubice

Bakalářská práce

Autor: Kateřina Zahradníčková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D.,
LL.M.
Oponent práce: PhDr. Jan Drahoňovský

Zadání bakalářské práce

Autor: Kateřina Zahradníčková

Studium: P20P0514

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Programy zacházení realizované ve Věznici Pardubice**

Název bakalářské práce AJ: Treatment programs implemented in Pardubice Prison

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na nabídku programů zacházení ve Věznici Pardubice. Teoretická část se zabývá obecnou charakteristikou výkonu trestu odnětí svobody a jeho specifiky, dále charakterizuje programy zacházení a jejich důležitost v souvislosti s resocializací jedinců. Zabývá se konkretizací programů ve Věznici Pardubice. V empirické části je provedeno kvantitativní výzkumné šetření formou dotazníků s odsouzenými ve Věznici Pardubice, kteří byli nebo jsou žáky učebního oboru Kuchař/číšník. Cílem je zmapovat nabídku, dostupnost a funkčnost programů zacházení ve Věznici Pardubice.

DRÁPAL, Jakub, ed., JIŘIČKA, Václav, ed. a RASZKOVÁ, Tereza, ed. *České vězeňství*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0.

HÁLA, Jaroslav, JÁNSKÝ, Petr a KABÁTOVÁ, Gabriela. *Výkon trestu odnětí svobody citlivý k rodině*. Vydání první. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2017. 120 stran. ISBN 978-80-7394-628-9.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2016. x, 189 stran. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-163-7.

VETEŠKA, Jaroslav, FISCHER, Slavomil. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Vydání 1. Praha: Grada, 2020. 208 stran. Psyché. ISBN 978-80-271-0731-5.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.

Oponent: PhDr. Jan Drahoňovský

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce Mgr. et Mgr. Stanislavy Svobody Hoferkové, Ph.D., LL.M., samostatně a uvedla jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. 4. 2023

Kateřina Zahradníčková

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce Mgr. et Mgr. Stanislavě Svobodě Hoferkové, Ph.D., LL.M., za odborné vedení práce a za její ochotu a rady, které mi při tvorbě této práce poskytla. Dále děkuji Mgr. Radce Zemanové za cenné informace, které jsem získala při vykonávání odborné praxe ve Věznici Pardubice.

Anotace

ZAHRADNÍČKOVÁ Kateřina. *Programy zacházení realizované ve Věznici Pardubice*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 60 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku práce s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Teoretická část charakterizuje výkon trestu odnětí svobody, jeho specifika, funkce a účel. Dále se zabývá resocializací odsouzených a negativními faktory, které se ve výkonu trestu odnětí svobody vyskytují. Za stěžejní složku této bakalářské práce je považována obecná část o aktivitách programů zacházení a část, která je věnována konkrétním programům realizovaným ve Věznici Pardubice. Všechny tyto aktivity mají v současné době odsouzení k dispozici a stávají se součástí jejich programů zacházení. Praktická část obsahuje výzkumnou sondu, která se zaměřila na získání dat ohledně motivace odsouzených ke studiu učebního oboru Kuchař/číšník. Výzkumná sonda byla provedena v lednu 2023.

Klíčová slova: výkon trestu odnětí svobody, programy zacházení, vězeňství, resocializace, vzdělávání

Annotation

ZAHRADNÍČKOVÁ, Kateřina. *Treatment programs implemented in Pardubice Prison*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 60 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor's thesis focuses on the issue of work with convicts serving a prison sentence. The theoretical part characterizes the execution of the prison sentence, its specifics, functions and purpose. It also deals with the resocialization of convicts and the negative factors that occur in serving a prison sentence. The general part on the activities of treatment programs and the part dedicated to specific programs implemented in Pardubice Prison are considered to be the core component of this bachelor's thesis. All of these activities are currently available to convicts and become part of their treatment programs. The practical part contains a research probe that focused on obtaining data regarding the motivation of convicts to study the Cook/Waiter course. The research probe was conducted in January 2023.

Keywords: serving a prison sentence, treatment programs, imprisonment, resocialization, education

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne 24. 4. 2023

Kateřina Zahradníčková

Obsah

Úvod	9
1 Výkon trestu odnětí svobody	10
1.1 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody	11
1.2 Funkce a účel výkonu trestu odnětí svobody	13
2 Resocializace odsouzených	17
2.1 Prizonizace	19
2.2 Druhý život odsouzených.....	21
3 Programy zacházení a jejich realizace ve Věznici Pardubice	24
3.1 Odborná práce s odsouzenými	24
3.2 Pracovní aktivity	28
3.3 Vzdělávací aktivity.....	31
3.4 Speciální výchovné aktivity	34
3.5 Zájmové aktivity	35
3.6 Oblast aktivit zaměřující se na utváření vnějších vztahů	37
4 Výzkumná sonda	39
4.1 Výsledky výzkumné sondy a jejich interpretace.....	39
4.2 Závěr sondy	51
Závěr.....	53
Seznam použité literatury a zdrojů	54
Přílohy	57

Úvod

Ve své bakalářské práci s názvem *Programy zacházení realizované ve Věznici Pardubice* se zabývám programy zacházení, které jsou nedílnou součástí odborné práce s odsouzenými osobami. Toto téma jsem si zvolila po absolvování praxe ve **Věznici Pardubice**, kde jsem měla příležitost sledovat odborné zaměstnance při jejich práci. Odborná práce s odsouzenými mě velmi zaujala. Aby člověk pochopil smysl této odborné práce s odsouzenými, je proto třeba obecně vymezit pojem výkon trestu odnětí svobody, vysvětlit pojem resocializace a také popsat práci s odsouzenými jako takovou. V první kapitole tedy obecně popisují výkon trestu odnětí svobody a jeho právní úpravu. Dále se věnují jeho funkci a účelu. Ve druhé kapitole se zabývám problematikou resocializace odsouzených a negativními faktory výkonu trestu odnětí svobody – prizonizací a druhým životem odsouzených. Tato kapitola slouží k pochopení problematiky vězeňského prostředí a života v něm. Třetí kapitola je věnována odborné práci s odsouzenými a programům zacházení. Popisují pracovní, vzdělávací, speciální výchovné, zájmové aktivity a oblast aktivit zaměřující se na utváření vnějších vztahů. V této kapitole se také zabývám konkrétní nabídkou aktivit programů zacházení ve **Věznici Pardubice**. Popisují ty, které jsou v současné době dostupné odsouzeným, kteří si svůj trest v této věznici odpykávají. V empirické části bakalářské práce jsem se zaměřila na získání dat ohledně informovanosti odsouzených o programech zacházení a zaměřila jsem se také na získání dat ohledně motivace odsouzených ke studiu učebního oboru Kuchař/číšník, který je realizován ve **Věznici Pardubice**.

Cílem práce je popsat aktivity programů zacházení a zároveň rozšířit laické veřejnosti povědomí o odborné práci s odsouzenými se zaměřením na jednu z věznic v České republice – **Věznici Pardubice**. V současné době lze nalézt několik prací na téma *Programy zacházení realizované v českých věznicích*. Poslední odborná práce o programech zacházení realizovaných ve Věznici Pardubice byla sepsána v roce 2008, není však v současné době zpřístupněna veřejnosti.

1 Výkon trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody je považován za zákonnou odezvu ze strany státu směrem k pachateli na spáchaný trestný čin. „*Trest odnětí svobody ve své tradiční podobě je fakticky trestem odnětí svobodného pohybu a příležitostí k uspokojování řady i primárních, tj. biologických potřeb. Izolace jedince ve specifických podmínkách, které se výrazně odlišují od reálného života mimo vězení, je sama o sobě relativně vážnou překážkou reintegrace odsouzeného do společnosti*“ (Netík a spol., 1991, s. 27).

„*Odsouzený se do výkonu trestu odnětí svobody přijímá na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu, popřípadě na základě výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu nebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu*“ (Raszková, Hoferková, 2018, s. 102).

Trest odnětí svobody rozdělujeme dle závažnosti trestného činu do čtyř skupin. Jedná se o **nepodmíněný trest odnětí svobody**, který je považován za trest nejpřísnější, jelikož zasahuje ve velké míře do práv člověka a zbavuje ho osobní svobody. Dalším trestem je **podmíněné odsouzení**, jež se většinou uděluje pachatelům, kteří jsou schopni vést řádný život a nebudou pro společnost nebezpeční. Soud pachateli stanoví tzv. zkušební dobu a v tomto období nesmí dojít k porušení zákonů ze strany pachatele. Třetím druhem trestu je **podmíněné odsouzení s dohledem**. To bylo do českého trestního práva zavedeno novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 253/1997 Sb. Dohled je chápán jako pravidelný kontakt pachatele s tzv. probačním úředníkem. Posledním druhem trestu je **výjimečný trest**, který se ukládá pachatelům nejzávažnějších kriminálních zločinů.

Aspektům výkonu trestu se věnuje obor penologie. Dle Sochůrka (2008, s. 36) penologie na trest a trestání nahlíží z jiné perspektivy než trestní právo. Uvádí, že penologie vychází z toho, že trest má kvalitativní a kvantitativní stránku, je důležité znát morální profil pachatele a trest je zakotven v právních normách. „*Penologie je věda o trestu a trestání, která se zabývá jejich účinky z hlediska volby adekvátního působení – zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu*“ (Černíková, 2008, s. 7). „*V penologickém chápání má trest dvě základní roviny:*

- a) *ochranu společnosti před pachateli trestných činů,*
- b) *korektivní úlohu neboli kompenzaci chyby (nápravu pachatele)*“ (Sochůrek, 2007, s. 11).

Další autor, který se zabývá moderním penologickým pojetím trestu, je Popelka (2011, s. 68), jenž dělí funkce trestu na vyrovnávací a regulativní.

1.1 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody

Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody je součástí několika právních předpisů s odlišnou právní silou. Všechny v práci použité předpisy jsou míněny ve znění pozdějších předpisů, pokud není výslovně uvedeno jinak. Řadíme sem:

- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Tento zákon upravuje postup orgánů činných v trestním řízení takovým způsobem, který zajistí náležitě zjištění trestného činu a řádné a spravedlivé potrestání pachatele.

- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky

Tento zákon upravuje činnost, úkoly, organizaci a řízení Vězeňské služby České republiky v souvislosti s výkonem vazby, zabezpečovací detence a výkonem trestu odnětí svobody. Vytýčuje bezpečnost při výkonu soudnictví a správě soudů a zajištění pořádku při činnostech státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.

- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Tento zákon upravuje podmínky výkonu vazby v trestním řízení. Stanovuje práva a povinnosti osob ve vazbě, postavení příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby České republiky a dalších osob při zajišťování výkonu vazby a upravuje dozor nad tímto výkonem.

- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby

Tato vyhláška podrobněji upravuje jednotlivá práva a povinnosti obviněných osob ve výkonu vazby, výkon vazby u zvláštních skupin obviněných apod. Touto vyhláškou se vydává řád výkonu vazby.

- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.

Tato vyhláška podrobněji upravuje jednotlivá práva a povinnosti odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody, jejich přijímání k výkonu trestu, způsob realizace programu zacházení apod. Touto vyhláškou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Tento zákon obsahuje obecnou úpravu podmínek výkonu trestu, a to jak ve věznicích, tak i ve zvláštních odděleních vazebních věznic. Obsahuje rámcovou úpravu podmínek výkonu trestu odnětí svobody, typy věznic, jejich vnitřní členění, práva a povinnosti odsouzených, kázeňské tresty, program zacházení apod.

- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Tento zákon upravuje možnosti vyvozování trestní odpovědnosti a také ukládání trestů mladistvým.

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Tento zákon upravuje pojetí výkonu trestu, konkrétně diferenciaci výkonu trestu, ukládání a výkon jednotlivých trestů odnětí svobody, zařazování odsouzených do věznic a případné přeřazování do jiného typu, zvýšení trestu odnětí svobody apod.

- Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních

Tento zákon upravuje mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, tedy např. záruku vzájemnosti, formy styku s cizozemskými orgány, přebírání a předávání osob a věcí, Schengenský informační systém, spolupráci s mezinárodními trestními soudy a tribunály, evropský vyšetřovací příkaz apod.

- Vnitřní vězeňský řád

Vnitřní vězeňský řád je vydán v souladu se zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, se souhlasem Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. V tomto řádu nalezneme úpravu vnitřního chodu věznice a zahrnuje práva a povinnosti odsouzených. Při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody s tímto řádem musí být každý odsouzený prokazatelně seznámen.

1.2 Funkce a účel výkonu trestu odnětí svobody

Mařádek (2005, s. 38–39) vymezil sedm funkcí trestu:

- a) Funkce msty a odplaty: jedná se o jednu z nejstarších funkcí trestu, která není součástí moderní penologie.
- b) Funkce represivní: tzv. odplatná, samotně je neefektivní.
- c) Funkce vyrovnávací: myšleno na ose oběť-pachatel, analyzuje rovnováhu trestu se spáchaným trestným činem.
- d) Funkce preventivní (odstrašující): myšlena jako generální pro všechny občany a individuální pro pachatele trestných činů.
- e) Funkce solidarizace: jedná se o sociální funkci trestu v komunitě, což v případě potrestání pachatele může obnovit solidaritu komunity, kterou pachatel svým jednáním oslabil.
- f) Funkce izolace: zvláště nebezpeční pachatelé jsou izolováni od zbytku společnosti (např. doživotní trest odnětí svobody).
- g) Výchovná funkce trestu: je nazývána také jako penitenciární, resocializační, regulativní a jedná se o základní funkci v moderní penologii. Klade si za cíl odsouzeného změnit pozitivním způsobem.

Hlavním účelem výkonu trestu odnětí svobody je ochránit společnost před pachateli trestných činů, případně přečinů. Z tohoto důvodu jsou odsouzení (případně obžalovaní – ve vazbě) umístěováni do těchto zařízení. Zároveň je jim zabráněno páchání další trestné činnosti, alespoň „venku“.

Další výklad teorií o funkcích trestání zmiňuje Adler a kol. (1991, s. 460), který uvádí tyto:

- a) Retributivní teorie: trest je považován za zrcadlový odraz spáchaného trestného činu. Za účel trestu je považována újma pachatele.
- b) Teorie odstrašení: základem této teorie je snaha odradit pachatele a celou veřejnost od páčání trestné činnosti. Tato teorie odstrašuje i potenciální pachatele.
- c) Nápravná (rehabilitační) teorie: cílem trestu je poskytnout odsouzenému potřebný čas a formy zacházení k jeho následnému odklonu od další kriminální kariéry. Tato teorie se uplatňuje v rámci českého vězeňství.
- d) Eliminační (vylučovací) teorie: cílem trestu je krátká, delší či trvalá izolace pachatele od společnosti, což účinně brání páčání další trestné činnosti.
- e) Restituční (kompenzační) teorie: cílem je náprava škod, které vznikly spáchaním trestného činu. Pachatel by měl za spáchaný trestný čin přijmout odpovědnost a postarat se o odstranění následků, či se o to alespoň pokusit.
- f) Smíšené teorie.

Další výklad funkcí uvádí Hendrych (2010, s. 10), který funkce rozděluje na:

- a) Informační: potvrzuje společnosti nesprávnost chování pachatele.
- b) Motivační: podněcuje k lepšímu chování.
- c) Vztahová: vyjadřuje negativní vztah k páčání trestné činnosti.
- d) Preventivní: slouží k důrazu na vyvarování se tomu, co k trestu vedlo.

Dle Bajcury (1999, s 92) lze za účel výkonu trestu odnětí svobody považovat zacházení s odsouzenými, které směřuje k tomu, aby měl odsouzený možnost nejenom pracovat, kulturně se rozvíjet a vzdělávat, ale i možnost zažít pocit uspokojení v práci, v prospěšném využívání volného času a ve slušném soužití se všemi ostatními lidmi. Dalším autorem, který se zabývá účelem trestu, je Netík (1991, s. 26). Uvádí tři mechanismy, díky kterým lze dosáhnout účinné ochrany společnosti:

- a) Pouhá izolace pachatelů: je významná především u jednotlivců, kteří nejsou schopni úspěšně absolvovat proces socializace a jsou pro společnost nebezpeční.
- b) Odstrašení: je neúčinné u chronických pachatelů (tzn. recidivistů a osob s kriminálním životním stylem).

- c) Regulace chování: tedy změna chování jedince v žádoucím směru, navozená adekvátní formou zacházení. Tento mechanismus se jeví jako nejúčinnější a nejhumánnější.

Starší Koncepce vězeňství do roku 2015 definovala základní principy se zacházením takto: „Základní principy zacházení s vězněnými osobami vyplývají především z Listiny základních práv a svobod, ze zásad obsažených v trestním zákoně a v trestním řádu ČR a čerpají též z řady Doporučení Rady Evropy. Jsou uváděny následující principy:

- a) se všemi osobami, jež jsou omezeny na svobodě, musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a lidskou důstojnost,
- b) důstojný a humánní výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby lze zrealizovat pouze ve věznicích, které zajišťují bezpečnost a bezpečí celé společnosti stejně jako vězňům a vězeňskému personálu,
- c) omezení osob vykonávajících trest odnětí svobody nebo výkon vazby mají být uplatňována jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody a účelu výkonu vazby,
- d) život ve věznici má být v co nejvyšší míře blízký pozitivním aspektům života ve společnosti a sociální realitě, na které jedinec aktivně participuje,
- e) rizika představovaná jednotlivými vězni mají být posuzována přísně individuálně a pouze podle toho má být s nimi jednáno,
- f) výkon trestu odnětí svobody má být plánován individuálně s důrazem na vytváření nejlepších možných podmínek pro reintegraci“ (Koncepce vězeňství do roku 2015, 2005, s. 8–9).

Novější Koncepce vězeňství do roku 2025 (2015, s. 4, online) navázala na výše uvedené principy. Mezi prioritní cíle této koncepce patří skutečná zaměstnanost vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody a podpora zaměstnávání osob propuštěných z trestu odnětí svobody. Upozorňuje na nutnost rozšiřování programů zacházení o konkrétní vzdělávací, pracovní a rekvalifikační programy, které budou reagovat na aktuální požadavky pracovního trhu. Koncepce definuje devět základních podskupin, na jejichž základě se stanovily konkrétní cíle zacházení s odsouzenými a nástroje k jeho dosažení. Jedná se o:

- a) zaměstnávání vězňů,
- b) zdravotnictví ve věznicích,
- c) vzdělávání,
- d) programy zacházení a SARPO,
- e) legislativní změny v oblasti vězeňství,
- f) financování vězeňství,
- g) resocializace propuštěných vězňů,
- h) bezpečnost ve věznicích.

2 Resocializace odsouzených

„Trest odnětí svobody mění prožívání, uvažování i chování vězně. Vězeňské prostředí má své vlastní normy a pravidla chování více či méně odlišná od obecně platných norem. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají – nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankciované. Adaptace na prostředí vězení zásadním způsobem mění hodnoty, normy i vzorce chování, a stává se překážkou návratu trestaného člověka do společnosti“ (Vágnerová, 1999, s. 422).

Jůzl (2017, s. 303) uvádí, že resocializace úzce souvisí se socializací. Socializace je proces, v němž si jedinec osvojuje pravidla života ve společnosti. Na resocializaci nahlíží ze dvou hledisek:

- a) Přírozená resocializace: tato resocializace nás provází v průběhu celého života, jelikož se člověk celý život stále přizpůsobuje a učí novým formám chování, přijímá nové normy a hodnoty a přizpůsobuje se novému sociálnímu postavení. Jedná se např. o roli rodičovskou, profesní, zdravotní apod.
- b) Specifická resocializace: jedná se o převýchovný proces, který probíhá u mravně narušeného jedince.

Sochůrek (2007, s. 50–51) vymezuje několik limitujících faktorů, které se dají považovat za negativní jevy ve vězení a komplikují proces resocializace:

- a) Ubytovací zázemí věznic: v českých věznicích jsou odsouzení v naprosté většině případů ubytováni po čtyřech a více v jedné cele. Hromadné ubytování bohužel dává odsouzeným prostor k volnému pobytu na oddělení, distribuci drog, konfliktům apod. Jednotlivé ubytování nebo ubytování po dvou je v současné době výjimkou.
- b) Charakter věznice: každá věznice je svým způsobem jedinečná, jelikož složení vězňů určuje, jaká je ve věznici atmosféra. Dále musíme brát v potaz i typ věznice, délku vykonávaných trestů, zřízení specializovaných oddělení apod.

- c) Penitenciární zacházení s vězni ze strany personálu: rozumíme tím délkou doby, po kterou jsou odsouzení pod přímým vlivem zaměstnanců Vězeňské služby České republiky. Do tohoto času se zahrnuje i doba, kdy odsouzení pracují, využívají nabízené aktivity včetně speciálních metod zacházení apod.
- d) Nutnost zajištění vnitřní i vnější bezpečnosti věznic: *„Z tohoto pohledu musí být věznice bezpečné (tzv. vnitřní bezpečnost) a zabezpečené (tzv. vnější ostraha). Jakákoliv bezpečnostní opatření s sebou přináší řadu nepopulárních úkonů a opatření (prohlídky cel, osobní prohlídky, pohyb vyzbrojených a uniformovaných příslušníků atd.) a tím se významně podílejí na stavu a výši napětí mezi vězni a personálem. Specifickou součástí jsou i režimová opatření (pevně stanovená doba jídel, budíček, večerka, vycházky) apod.“* (Sochůrek, 2007, s. 51).
- e) Celková aktuální situace a atmosféra ve věznici: tento stav se mění v čase a lze říct, že v penitenciárním prostředí lze jen obtížně činit jakékoli prognózy. Atmosféra ve věznici je totiž závislá na momentálních poměrech ve společnosti, vnitřní situaci ve věznici, složením odsouzených apod.
- f) Materiální a technické podmínky: do materiálních a technických podmínek zařazujeme architektonické řešení věznic, vybavení cel, počet ubytovaných na cele, sociální zařízení, modernost či naopak zastaralost zařízení, prostory pro aktivity apod.
- g) Zaměstnávání vězňů: zařazujeme zde nejenom nabídku vhodné práce, ale i patřičné ohodnocení. Zaměstnávání vězňů má nejvyšší prioritu. Díky zaměstnání totiž mohou odsouzení splácet část dluhů nebo platit výživné na své děti.
- h) Možnost sportovního, kulturního a zájmového vyžití: tato možnost je bohužel limitována především prostorovými možnostmi věznic i finančními náklady na nákup potřebného vybavení.

„Úspěšné ‚přežití‘ tradičního výkonu trestu odnětí svobody vyžaduje adaptaci na život vězeňské subkultury“ (Sochůrek, 2007, s. 51). Adaptace je dle Bělíka a kol. (2017, s. 15) typ odpovědi jedince na dlouhodobě působící podnět. Tato adaptace tedy komplikuje napravování odsouzených. Je ale důležité si uvědomit, že bude vždy existovat část odsouzených, kteří budou odmítat respektovat obecně platné normy společnosti, ve které žijí.

Přestože samotné prostředí věznice neposkytuje záruku resocializace, spíše naopak, působení zaměstnanců a programů zaměřených na resocializaci se stává neodmyslitelnou součástí výkonu trestu. Mařádek (2005, s. 93) resocializaci definuje jako postup vedoucí k opětovnému zařazení jedince do společnosti, když předchozí socializační proces nebyl zcela úspěšný. Jedná se tedy o celistvý proces převýchovy a nápravy odsouzeného, který zahrnuje nejen znaky převýchovy a nápravy jedince, ale i eliminaci negativních hodnot, které mohly být příčinou páchaní trestné činnosti.

„Měřit účinky resocializace je v nejhrubějších rysech relativně snadné. Základním indikátorem je ‚návrtnost vězňů‘ zpět do výkonu trestu odnětí svobody, jinými slovy, jak vysoká je jejich recidiva. Komplexně zpracovaná studie, jež by na tuto otázku dokázala odpovědět, není k dispozici – hypotéza o její nepřilíš vysoké úspěšnosti je však v odborných kruzích často zmiňována“ (Hendrych, 2010, s. 21). S procesem resocializace úzce souvisí i pojem reintegrace. Hendrych (2010, s. 22) uvádí, že resocializace by měla v konečném důsledku vést ke zpětné integraci pachatele do většinové společnosti, a to společnosti, ze které se vyčlenil tím, že nerespektoval její normy.

2.1 Prizonizace

Mařádek (2005, s. 127) tvrdí, že se odsouzení na vězeňské prostředí adaptují nesnadno, spíše s obtížemi. Ve vězeňských zařízeních nalézáme čtyři základní způsoby adaptace odsouzených na vězeňské prostředí. Tyto způsoby nejsou optimální strategií pro žádoucí změnu (tj. náprava, převýchova), jsou však vysoce efektivní pro „přežití“ ve věznici. Jedná se o tyto adaptace:

- a) Regrese: odsouzený se stahuje do sebe a zachraňuje svůj vlastní vnitřní svět.

- b) Rebelie: odsouzený často a trvale odmítá spolupráci s personálem věznice. Reaguje vzpourou.
- c) Kolonizace: odsouzený si buduje pohodlí.
- d) Konverze (kolaborace): odsouzený přejímá pohled personálu na ostatní odsouzené a sám na sebe. Tato adaptace se stává problémovou v souvislosti spolusoužití s odsouzenými.

Negativních doprovodných jevů je celá řada, my se však budeme konkrétněji zabývat pouze prizonizací a druhým životem odsouzených.

Příklady negativních jevů uvádí Hendrych (2010, s. 36):

- a) Riziko vzájemné demoralizace vězňů samotných (neboli prizonizace, potažmo druhý život odsouzených).
- b) Zpřetrhání sociálních vazeb: buď nežádoucích (např. špatná parta), nebo žádoucích (např. fungující rodina).
- c) Sociální stigmatizace: nálepka kriminálního se stává překážkou k resocializaci a následné reintegraci do společnosti.
- d) Narušení volných vlastností vězňů: např. sebeovládání, samostatnosti, schopnosti rozhodovat se apod.
- e) Zkušenosti s homosexuálním stykem, nebezpečí sexuálně přenosných chorob: jak muži, tak i ženy si ve vězení mohou najít partnerský či sexuální vztah, k čemuž je většinou nutí sexuální frustrace a potřeba mít vedle sebe blízkého člověka.
- f) Růst zadluženosti.

„Termín prizonizace je užíván pro souhrnné označení všech negativních jevů, které působí na odsouzené v průběhu výkonu trestu odnětí svobody“ (Mařádek, 2005, s. 74). Další možný výklad tohoto pojmu můžeme nalézt u Černíkové (2002, s. 65), která prizonizaci definuje jako adaptaci na podmínky života ve vězení. Považuje ji za důležitý faktor, který snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti. Tyto negativní jevy se odráží v celkové adaptaci odsouzeného ve vězeňském prostředí. Rozdělujeme je do dvou sfér: institucionalizace a ideologizace.

„Institucionalizace je výsledek adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení“ (Sochůrek, 2007, s. 52). Tato adaptace degraduje osobnost odsouzeného. Důsledky této adaptace může odsouzený pocítit až po výkonu trestu, kdy je na svobodě závislý na rozhodování cizích osob a má problém s vlastním rozhodováním.

„Ideologizace je proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter“ (Kopp, 2004, s. 51). Dle Sochůrka (2007, s. 52) odsouzený tyto normy a hodnoty zprvu neochotně přijímá, později se s nimi však může identifikovat a ztotožnit. Typickým znakem je přejímání vězeňského argotu. Hauser (1980, s. 27) argot definuje jako zvláštní vrstvu slov v mluvě společenské spodiny, kterou využívali v minulých dobách zloději, překupníci a kriminální živly. V dnešní společnosti prvky argotu stále přetrvávají. *„Ideologizace vyúsťuje ve vlastní, skrytý, ilegální život, v život vězeňské subkultury. Ten má vždy desocializační charakter (tzn. vede k vadné, odchýlné socializaci, při níž jedinec dokonce i ztrácí své dosavadní dovednosti a zvyky)“* (Mařádek, 2005, s. 75). Dále Mařádek (2005, s. 75) zmiňuje, že extrémní prizonizace vede až ke vzniku silně deformované osobnosti vězně. Tato deformace může způsobovat recidivu.

2.2 Druhý život odsouzených

Druhý život odsouzených je definován jako *„souhrn asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných skupin“* (Kopp, 2004, s. 51). Černíková a kol. (2008, s. 125) uvádí, že je druhý život přítomen ve všech vězeňských zařízeních. *„Věznice se po uzavření katrů stává královstvím s vlastními pravidly a vlastním pojetím spravedlnosti“* (Černíková, 2008, s. 125). Tento negativní jev popisuje i Netík (1991, s. 27), který tvrdí, že nahromadění jednotlivců s různě vyjádřenou asociální poruchou osobnosti v těsném prostoru věznice a sporadické intervence ze strany vězeňského personálu, který se zabývá spíše ostrahou a plněním administrativních povinností než se zacházením s odsouzenými, mají za následek právě rozvoj a vytváření prostoru k druhému životu odsouzených. Dále Netík (1991, s. 28) rozlišuje role ve vztahu s druhým životem odsouzených na:

- a) Neformálního vůdce: chová se nadřazeně až krutě. Ovládá okolí, jeho „podřízení“ pro něho pracují, odevzdávají mu část svého majetku (např. část svého balíčku, který dostávají 2x ročně od osob blízkých), vyžaduje od nich také různé služby, včetně homosexuálních styků. Vůdcem se stává obvykle nejvíce narušený jedinec.
- b) Déle sloužícího: jedná se o jedince, který ve věznici tráví už delší dobu a je obeznámen s jejím chodem i vztahy v ní panujícími. Bývá obvykle „poradcem“ vůdce, je k němu loajální a má podobná, ale menší práva.
- c) Řadového příslušníka skupiny: má vůdcem vymezená práva a povinnosti.
- d) Outsidera: jedná se obvykle o jedince s nižším intelektem, jehož úkolem je sloužit vůdci, a to ve smyslu až krajně otrockého vztahu.
- e) Protivník skupiny: bývá jím málo narušený jedinec s nedostatečnou adaptační schopností pro vězeňské prostředí. Směřuje k němu agrese ostatních členů skupiny. Obvykle se stává „obětním beránkem“ a bývá zodpovědný za všechny potíže vůdce a ostatních členů skupiny.

„Hlavním diferenciacním kritériem je v tomto případě fyzická síla, bezohlednost, brutalita, odolnost vůči útokům okolí“ (Netík, 1991, s. 28).

Další závažné problémy, které se vyskytují ve vězeňském prostředí, vymezuje Černíková a kol. (2008, s. 126) následovně:

- a) Organizování hazardních her za platidla či služby: jedná se o činnost, kterou si přinášejí odsouzení do vězení už z civilního života. Jde v podstatě o obírání řady vězňů o peníze, jídlo, tabák apod. Přestože je ve všech vězeních zaveden bezhotovostní styk, dluhy se mezi odsouzenými vyřizují zejména nelegálními zásilkami peněz. To znamená, že pokud odsouzený prohraje peníze při hazardní hře, kontaktuje svou rodinu venku. Ta většinou patřičný obnos peněz odešle na adresu výherce do věznice, případně. jeho rodině či kamarádům. Toto schéma se neobjevuje jen u hazardních her za peníze, ale i u nákupu drog či jiných nedovolených věcí (např. jídla, cigaret). Dluhy jsou mnohdy velmi drsně a bezohledně vymáhány.

- b) Schopnost vyrobit, opatřit, vlastnit zakázané věci nebo jimi disponovat: zde se jedná zejména o drogy (případně. alkohol), nepovolené pochutiny, útočné předměty a nelegální „spojení s venkem“, ke kterému se využívají osoby vstupující do vězení či použití mobilního telefonu.
- c) Pronikání mobilních telefonů: prestiž odsouzeného zvyšuje i vlastnictví něčeho, co ostatní nemají.

Dále Černíková a kol. (2008, s. 125) popisuje tzv. kolchozy jako seskupení obvykle 2-4 solventních vězňů či tzv. silných jedinců (vůdců, králů, kingů, barákovejch apod.), tedy těch, kteří disponují penězi a potřebným vlivem. Vzájemně se podporují jak fyzicky, tak psychicky a jejich hlavním cílem a zájmem je ovládat kolektiv odsouzených, resp. celou ubytovnu nebo věznici. Kolchozy vznikají i jako následek deprivace z nemožnosti dostat se ke zboží, které je na svobodě považováno za běžné a samozřejmé. Jedná se např. o oděv, zapalovače, různé druhy potravin, alkohol, drogy, a dokonce i zprostředkování vynášení či předávání zpráv, opatření mobilních telefonů apod. Tito silní jedinci skupují toto nedostatkové zboží a ostatním odsouzeným je prodávají s vysokými přírážkami nebo je poskytují za úsluhy. V praxi to může vypadat tak, že odsouzený, který nemá peníze a je závislý na drogách, prodává své osobní věci vůdcům, rozděluje se s nimi o své jídlo, dělá jim sluhu a oni mu za to poskytují drogy.

3 Programy zacházení a jejich realizace ve Věznici Pardubice

V následujících podkapitolách si obecně představíme program zacházení a jeho aktivity a dále se budeme zabývat konkrétními aktivitami, které probíhají ve **Věznici Pardubice**.

V první řadě představíme **Věznici Pardubice**. Jedná se o věznici pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených s ostrahou s oddělením s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. Ve věznici jsou mimo standardní oddíly zřízeny i tzv. specializované oddíly. Tyto oddíly jsou určeny pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených trvale pracovní nezařaditelných ve středním a vysokém stupni zabezpečení. Do listopadu roku 2022 zde fungovalo také zvláštní oddělení pro výkon trestu odnětí svobody mladistvých. K datu 31. 3. 2023 si zde odpykává trest 707 odsouzených.

Historie věznice sahá až do roku 1891, kdy zde vznikla Zemská donucovací pracovna. „*Donucovací pracovny jsou definovány jako veřejné ústavy, které měly osoby k práci způsobilé, ale práci odmítající, k pravidelné práci přimět donucením zároveň s působením vzdělávacím, výchovným a náboženským*“ (Kalábová, Kaláb, 2006, s. 9). Od roku 1959 zde vykonávaly trest odnětí svobody mladistvé ženy. Autoři Kalábová a Kaláb (2006, s. 40) uvádějí, že i přes nedostatek vhodných prostorů a vysoké počty odsouzených se zřídilo oddělení pro ženy s poruchou chování a osobnosti, oddělení pro osoby v duševní krizi, oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné, ubytování pro mladé dospělé, a dokonce i samostatné ubytování pro agresivní psychopatky. Tato etapa se uzavřela poslední eskortou odsouzených žen do Věznice Světlá nad Sázavou v květnu 2004. Od tohoto roku až dodnes zde sídlí věznice pro muže.

3.1 Odborná práce s odsouzenými

Práce s odsouzenými nezahrnuje pouze zajištění výkonu trestu odnětí svobody, ale i odbornou práci, kterou zajišťují odborní pracovníci. Řadíme mezi ně vychovatele, vychovatele-terapeuty, speciální pedagogy, sociální pracovníky, psychology, adiktology, kaplany, psychiatry a lékaře.

Většina výše zmíněných pracovníků se ve své praxi setkává s tzv. SARPEM neboli Souhrnnou analýzou rizik a potřeb odsouzených. Dle Draheho (2018, s. 12) se jedná o penitenciární nástroj, který je určený k hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených osob. SARPO stanovuje rámec a kontext, na jejichž základě se po přijetí do výkonu trestu odnětí svobody s odsouzenými provádí sociální, pedagogické a psychologické posouzení. Tato posouzení vedou ke kategorizaci odsouzených podle míry rizik a potřeb. SARPO je nástrojem, který predikuje pravděpodobnost opětovného odsouzení a uvěznění. Při hodnocení odsouzených osob používá kombinaci několika rozdílných výpočtů (dynamické a statické riziko) a posouzení (protektivní faktory, riziko újmy, dotazník sebehodnocení, adaptace v Nástupním oddíle apod.). Výpočty i posouzení jsou posléze strukturovány do jednotného výstupu v podobě tzv. Komplexní zprávy. Interpretace zaznamenaných údajů a jejich zasazení do programu zacházení se považuje za klíčový předpoklad pro efektivní cílené zacházení, které směřuje k dosažení pozitivních výsledků ve smyslu snížení nebezpečnosti odsouzeného a jeho případné recidivy.

Od 1. 2. 2000 byly resocializační programy přejmenovány na programy zacházení. Dle Mařádka (2005, s. 95) slouží programy zacházení k dosahování nejsložitějších nápravně-výchovných cílů. Právně programy zacházení v ČR upravují např.:

- a) Ustanovení § 41 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
- b) § 36 a násl. vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
- c) Sbírka nařízení č. 61/2006 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky.
- d) Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.

Vězeňská služba České republiky definuje program zacházení následovně: *„Program zacházení je základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, zejména slouží k jejich vedení k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu“* (Vězeňská služba České republiky, 2023, online).

Jak uvádí Černíková a spol. (2008, s. 102–103), v penitenciární vězeňské praxi se osvědčily a ustálily druhy aktivit obsažené v programech zacházení. Jedná se o pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a dále sem zařazujeme i oblast aktivit zaměřujících se na utváření vnějších vztahů. Tento program zacházení každému odsouzenému individuálně vypracovává speciální pedagog. Ten tak učiní po získání poznatků od ostatních odborníků pracujících ve věznici. Zároveň se stává garantem. Na základě doporučení komise jej pak schvaluje ředitel věznice či jeho zástupce.

Program zacházení obsahuje přesně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Tento cíl přihlíží mimo jiné i k charakteru odsouzeného, druhu spáchaného deliktu a také k délce trestu odnětí svobody. Míry rizik a potřeb jsou programy zacházení pro odsouzené odstupňovány následovně:

- a) *„s nízkým rizikem se preferuje program minimálního zacházení opírající se o pracovní a zájmové aktivity, odpovídá mu menší míra intervence,*
- b) *se středním až vysokým rizikem se určuje program zacházení standardně tak, že je kladen důraz na pracovní a vzdělávací aktivity s prvky odborné intervence, která dosahuje střední intenzity, aktivity v programu jsou cíleny obecně,*
- c) *s vysokými a velmi vysokými riziky se určuje speciální program zacházení, v němž dominují speciální výchovné a vzdělávací nástroje a metody, odsouzeným je třeba věnovat podstatně více pozornosti,*
- d) *před koncem trestu se preferuje zacházení, ve kterém se předpokládá propuštění z výkonu trestu, je třeba odsouzeného adaptovat na podmínky běžného společenského života a pro tyto účely se určuje výstupní program zacházení s odsouzenými“* (Brunová, 2020, s. 171).

Autor Jůzl (2017, s. 376) definuje minimální program následovně: „*Minimální program zacházení je uplatňován u těch odsouzených, kteří si nevybrali žádnou z předkládaných alternativ programů věznice. Skládá se z aktivit, které jsou pedagogicky a organizačně řízeny či vedeny pracovníky věznice v celkovém rozsahu přibližně dvaceti hodin týdně. Minimální program (jakož ale i standardní) zahrnuje většinou následující aktivity: pracovní činnost pro věznic, sebeobslužné činnosti (teorie a praxe praní, žehlení, údržba oděvu, domácí práce apod.), sociální dovednosti související s bezproblémovým životem, právní minimum, základy zdravotní a hygieny, tělovýchovné činnosti, možnost uplatňování své případné záliby*“ (Jůzl, 2017, s. 376).

„*Hlavním cílem programu zacházení s odsouzenými je vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci*“ (Sochůrek, 2007, s. 43). Úspěšná reintegrace do společnosti snižuje riziko recidivy. Bělík a spol. (2017, s. 324) uvádí, že z kriminologického pojetí recidiva obsahuje opětovné spáchání trestného činu, a to nehledě na to, zda byl pachatel za předchozí trestný čin odsouzen, potrestán, či stíhán. Samotná recidiva je vnímána jako přitěžující okolnost. „*Recidiva představuje závažný společenský problém, který má řadu rizik. Jedna dimenze je ekonomicko-právní, druhá pak edukačně-motivační. Proto je prevenci věnována dlouhodobá koncepční pozornost ze strany zainteresovaných státních orgánů, v tomto případě zejména ze strany Vězeňské služby České republiky a Ministerstva spravedlnosti České republiky*“ (Veteška, Fischer, 2020, s. 152). Snižením rizika recidivy můžeme přispět k dosažení větší bezpečnosti ve společnosti.

Dalším významným cílem programu zacházení je možnost udělení přerušení výkonu trestu odnětí svobody. Dle § 56 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, se přerušení výkonu trestu odnětí svobody považuje za formu odměny pro odsouzeného za náležité plnění programu zacházení. V tomto případě odsouzený nepodává žádost o přerušení trestu. Pravomoc rozhodnutí o této „formě“ odměny náleží pouze řediteli věznice. Dalším cílem náležitého plnění programu zacházení je možnost projednání žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu. Na podmíněné propuštění sice odsouzení nemají právní nárok, ale plnění programu zacházení zvyšuje pravděpodobnost kladného rozhodnutí soudu.

Vyhodnocení programu zacházení se provádí v pravidelných intervalech. Ve věznici s ostrahou jednou za tři měsíce, ve věznici se zvýšenou ostrahou jednou za šest měsíců a jednou za dva měsíce ve výstupních odděleních obou typů věznic.

3.2 Pracovní aktivity

Jůzl (2017, s. 372) uvádí, že osvojení si návyku pracovat patří k nejdůležitějším předpokladům pro správnou sociální adaptaci. Právě proto jsou pracovní aktivity vnímány jako významný prvek resocializace. Práce totiž rozvíjí psychomotorické a manuální dovednosti jedince a vede k utváření morálně volních vlastností, jako jsou sebekázeň, houževnatost či preciznost. Dále je také významnou příležitostí, jak se vyvarovat jednotvárnému a mnohdy nudnému pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Práce může zároveň uspokojovat potřeby a zájmy odsouzených. Odsouzený tráví svou pracovní dobu mimo ubytovnu, naruší tím tedy určitý stereotyp při pobytu ve věznici. Tato výhoda přispívá k eliminaci přílišného stresu nebo konfliktů vznikajících v důsledku přeplněnosti ubytovaných na celách.

Španková (2013, s. 59) uvádí, že se dá zaměstnávání odsouzených chápat jako psychologický faktor ovlivňování odsouzených, jehož cílem je zabezpečení podmínek pro získání nebo zvýšení odborné kvalifikace. Díky zaměstnání se tedy může odsouzený dostat do výhodné pozice, díky které se bude moci úspěšně opětovně začlenit do společnosti. Dle Černíkové a kol. (2008, s 102) obsahují pracovní aktivity zaměstnávání, práci potřebnou k zajištění každodenního provozu věznic (např. nutné opravy, rozvážka jídla, výměna a praní ložního prádla, úklid) a pracovní terapie vedené zaměstnanci Vězeňské služby České republiky s potřebným odborným vzděláním.

Dále Černíková a kol. (2008, s 103) uvádí, že je odsouzený povinen pracovat, pokud je do zaměstnání zařazen. Tato povinnost se nevztahuje na odsouzené, kteří jsou starší 65 let, plně invalidní, nebo se potýkají se zdravotními potížemi (aktuálně probíhající nemocí), nebo pokud to nedovoluje povaha překážky. Odsouzený je zařazován na podkladě rozhodnutí ředitele věznice, a to na základě doporučení odborníků, kteří zvažují zdravotní způsobilost a intelektuální, profesní a osobnostní předpoklady odsouzeného. Pracovní podmínky se řídí podle obecných pracovněprávních předpisů. Odsouzeným přísluší odměna za vykonanou práci. Z pracovní odměny jsou však prováděny srážky, které zajišťují plnění povinností odsouzených s ohledem na jejich předešlý život na svobodě. Tyto srážky zahrnují např. úhrady výživného dětí, škody vzniklé trestnou činností nebo soudních nákladů, či úhrady nákladů spojených s výkonem trestu odnětí svobody. *„Odmítnutí práce odsouzeným, který byl do práce zařazen, je závažným porušením povinností odsouzeného, za něž se zpravidla uloží kázeňský trest“* (Černíková a kol., 2008, s. 103). Kalvodová (2012, s. 97) uvádí, že práce přidělená odsouzeným není považována za práci nucenou nebo povinnou.

Odsouzení vykonávají práci ve vnitřní režii věznice, v provozovnách vězeňské služby a v neposlední řadě i u podnikatelských subjektů.

Ve Věznici Pardubice mají odsouzení přístup k těmto pracovním aktivitám:

- a) Práce ve vnitřní režii věznice zahrnuje tyto činnosti:
 - Práce v závodní kuchyni
 - Práce v kuchyni Vězeňské služby České republiky
 - Práce ve skladu
 - Práce v prádelně
 - Uklízečí práce
 - Práce v zámečnické dílně
- b) Pracovní terapie zahrnuje tyto činnosti:
 - Sebeobslužné činnosti
 - Práce v dílnách nebo na pozemku
 - Sebeobslužné a pracovní činnosti pro pracující
 - Terapie prací

- Rukodělné činnosti

Pracoviště **Věznice Pardubice** se dají rozdělit na vnitřní, která jsou střežená, a na vnější, která jsou nestřežená. Hlavním účelem práce ve vnitřní režii věznice je zaopatření běžného denního chodu. Zároveň se snižuje počet zaměstnanců „zvenku“, jelikož tyto pozice zastávají sami odsouzení.

Vnitřní střežená pracoviště nabízejí tyto pracovní aktivity:

- Šicí dílny – šití ošacení pro odsouzené v celé České republice
- Dílny údržby
- Vnitřní provoz – režie: úklid, sanitáři (zdravotní ošetřovatelé u trvale pracovní nezařaditelných) a na ošetřovně (izolaci), kuchaři, skladníci
- Faurecia – výroba dílů pro automobilový průmysl
- KAWE – kompletace výrobků

Vnější nestřežená pracoviště nabízejí tyto pracovní aktivity:

- Hamerník Jitkov – výroba jiných dřevařských, korkových výrobků kromě nábytku
- NEDCON Bohemia – výroba průmyslových regálových systémů
- United Bakeries – pekárna
- ES Skuteč – expediční sklad
- MO – městské obvody – úklid veřejných prostranství
- Česká pošta – třídění balíků

3.3 Vzdělávací aktivity

„Edukace je souhrn činností pedagogického a psychologického působení na odsouzeného zaměřených na vzdělávání, resocializaci a odstraňování subjektivních příčin páchaní trestné činnosti s cílem formovat přiměřené chování a hodnotovou orientaci odsouzeného v souladu se všeobecně závaznými právními předpisy“ (Španková, 2013, s. 57–58). Tregler ve *Sborníku referátů z mezinárodní konference* (2004, s. 455) uvádí, že vzdělávání odsouzených je jednou z priorit evropských vězeňských pravidel. Domnívá se, že právě nedostatek vzdělání je jednou z hlavních příčin delikventního jednání pachatelů trestné činnosti.

Jůzl (2017, s. 364–365) uvádí, že ve výkonu trestu odnětí svobody se nachází populace nevzdělaná, málo vzdělaná, nedovzdělaná, ale také osoby se středním nebo vysokoškolským vzděláním. Brunová (2020, s. 170) uvádí, že vzdělávat odsouzené je možné jednak prostřednictvím středního odborného učiliště přímo ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo korespondenčních kurzů, které realizují základní, střední, vyšší odborné a vysoké školy České republiky.

„Vzdělávání odsouzených ve Vězeňské službě ČR je děleno na formální a neformální. Formální vzdělávání má dvě části, a to vzdělávání organizované Vězeňskou službou ČR a vzdělávání organizované jinými subjekty. Obecně lze uvést, že výsledkem formálního vzdělávání je doklad o dosaženém vzdělání a výsledkem neformálního vzdělávání je plnění programu zacházení. Neformálním vzděláváním rozumíme vzdělávací aktivity realizované v rámci programu zacházení, jejichž výstupem není doklad, který by byl uplatnitelný na trhu práce. Proto nadále platí nabídka Školského vzdělávacího střediska o přezkoušení znalostí absolventů některých neformálních aktivit (jazykové, počítačové) a tím umožnit odsouzeným získat Osvědčení o absolvování kurzu“ (Vězeňská služba České republiky, 2023, online).

Černíková a kol. (2008, s. 104) uvádí, že vzdělávání odsouzených je postaveno na stejnou úroveň jako zaměstnání a může probíhat v pracovní době. Po úspěšném dokončení vzdělávání odsouzený obdrží vysvědčení, ze kterého není zřejmé, že ho získal ve vězení. Koncepce vězeňství do roku 2025 (2015, s. 16) zmiňuje následující: *„V současné době je problémem neprovázanost vzdělávacího procesu se skutečnými potřebami zaměstnávání vězňů. Je zcela namístě řešit otázku efektivitu takového vzdělání a jeho smyslu. Cílem koncepce je uvést vzdělávací programy do souladu s požadavky pracovního trhu, a to jak v rámci výkonu trestu odnětí svobody, tak i vzhledem k budoucímu propuštění odsouzeného na svobodu“* (Koncepce vězeňství, 2015, s. 16, online). Taktéž zmiňuje nástroje k dosažení provázání vzdělávání a zaměstnávání, které definuje takto:

- a) *„prostřednictvím rekvalifikačních kurzů rozvíjet současné a zároveň podpořit nové aktivity v oblasti vzdělávání tak, aby reagovaly na situaci na pracovním trhu, potřeby spolupracujících zaměstnavatelských subjektů v dané oblasti a možnosti konkrétní věznice,*
- b) *vzdělávací programy přizpůsobovat potřebám zaměstnávání vězňů a požadavkům na nedostatkové profese na trhu práce, kam budou odsouzení mířit po svém propuštění z výkonu trestu odnětí svobody“* (Koncepce vězeňství, 2015, s. 16, online).

Vzdělávání zajišťují školská vzdělávací střediska. Ta se v současné době v České republice nacházejí v těchto věznicích:

- Věznice Heřmanice
- Věznice Kuřim
- **Věznice Pardubice**
- Věznice Plzeň
- Věznice Rýnovice
- Věznice Stráž pod Ralskem
- Věznice Světlá nad Sázavou
- Věznice Valdice
- Věznice Všehrady
- Věznice Příbram

Ve **Věznici Pardubice** probíhá několik vzdělávacích aktivit realizovaných prostřednictvím Všeobecně vzdělávacího klubu. Nabídka je široká:

- Aktuality – domácí a světové události
- Občanská a společenská výchova
- Klub volnočasových aktivit
- Orientace v právních normách
- Základy práva
- Historie
- Kultura
- Přírodověda
- Filmový klub
- Kulturně-literární kroužek
- Naučný klub
- Český jazyk – mluvíme a píšeme správně česky
- Zeměpis
- Putování po ČR
- Edukační hry
- Zdravý životní styl

Školské vzdělávací středisko ve **Věznici Pardubice** zajišťuje tyto vzdělávací aktivity pro odsouzené:

- Učební obor Kuchař/číšník
- Kurz výpočetní techniky
- Kurz výtvarného zpracování keramiky
- Kurz Feuersteinovy metody instrumentálního vzdělávání

3.4 Speciální výchovné aktivity

Černíková a kol. (2008, s. 102) definuje speciální výchovné aktivity jako pedagogické a psychologické působení prováděné specialisty. Probíhá individuálně nebo ve skupinách. Pod těmito aktivitami si můžeme představit terapeutické aktivity – zejména sociální výcvik, psychoterapii, arteterapii, pohybovou arteterapii, dále sociálněprávní poradenství a trénink zvládnání vlastní agresivity.

„Hlavním cílem je společně s dalšími typy aktivit korekce a změna sociálně deviantního chování a jednání. Uvedené aktivity jsou zaměřeny na rozvoj mravních a morálních dovedností potřebných k nedelikventnímu chování“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 191).

Speciální výchovné aktivity vedou odborní zaměstnanci Oddělení výkonu trestu, případně ve spolupráci s adiktology a kaplany. Ve **Věznici Pardubice** probíhají tyto speciální výchovné aktivity:

- Poznej sám sebe, jsou i jiná řešení
- Komunita
- Pedagogická intervence
- Pedagogické poradenství
- Právní minimum
- Sociálněprávní poradenství
- Individuální terapie a poradenství
- Psychologické poradenství
- Pedagogické působení na odsouzené inklinující k agresivnímu řešení problematických situací ve VTOS
- Nácvik sociálních dovedností
- Skupinová práce s hudbou
- Cesta k harmonizaci osobnosti výtvarnými technikami
- Skupinová sezení protidrogové prevence (pod vedením adiktologa)
- Sociálně-pracovní gramotnost
- GLM (Good Lives Model)
- Program 3 Z (Zastav se, zamysli se a změň se)

- Pardon (terapeuticko-edukativní program pro pachatele trestné činnosti spojené s dopravními přestupky)
- Program VIT (Vnímám i Tebe)
- Keramika
- Pappa program
- Zuřivec
- Apiterapie (využívání včelích produktů)
- Rozvoj osobnosti
- O nás s námi
- Vietnamská komunita
- Skupinová práce s hudbou
- Sociálně psychologický trénink
- Psychosociální trénink
- Terapeutický program výstupního oddílu
- Pastorační péče, bohoslužby

3.5 Zájmové aktivity

Realizování zájmových aktivit podporuje rozvoj sociálních dovedností, schopností a vědomostí. V průběhu zájmových aktivit se může odsouzený uvolnit a alespoň na moment zapomenout na to, že je ve výkonu trestu odnětí svobody.

Dle Hendrycha (2010, s. 112) mohou být zájmové aktivity individuální i kolektivní. Vždy je ale vedou odborní pracovníci. Dělíme je na rekreační, sportovní a kulturní. Jak zmiňuje Černíková a kol. (2008, s. 102), zdokonalení výše uvedených dovedností, schopností a vědomostí je předpokladem pro naplňování integrační funkce trestu odnětí svobody. Právě z tohoto důvodu je realizování těchto aktivit velice důležité.

Mezi zájmovými aktivitami v českých věznicích převládá zájem o posilování a rozvíjení tělesných schopností. Sportovně založení odsouzení si přenášejí své návyky ze života před výkonem trestu – zvýšení kondice, nabrání svalové hmoty, případně snížení hmotnosti. Dle Hály (2006, s. 146) lze od dobře podporovaného, organizovaného a prováděného sportu ve vězeňských podmínkách očekávat naplnění zejména těchto konkrétních úkolů:

- Kompenzace výrazného nedostatku pohybu doprovázející uvěznění
- Zpestření monotónnosti běžného vězeňského dne
- Zlepšení sportovně motorické schopnosti a dovednosti odsouzených
- Přispění k reintegraci do společnosti
- Učení sociálními pravidly a sociálnímu chování

Každá věznice v ČR je limitována svými prostory, proto se nabídka zájmových aktivit může lišit. Zájmové aktivity realizují vychovatelé, případně pedagogové volného času. Ve **Věznicích Pardubice** mají odsouzení možnost zúčastňovat se těchto zájmových aktivit:

- Sportovní kroužek
- Pohybové cvičení
- Míčové hry
- Společenské hry
- Základy vaření a stolování
- Raketové sporty
- Kondiční cvičení
- Akvaristický kroužek
- Líný tenis
- Stolní tenis
- Florbal
- Fotbal
- Nohejbal
- Malá kopaná
- Basketbal

3.6 Oblast aktivit zaměřující se na utváření vnějších vztahů

Tyto aktivity se zaměřují na vytváření, posilování a udržování vazeb odsouzených s vnějším světem, tedy se světem mimo věznic. Jedná se o vztahy mezi odsouzenými a jejich rodinou a přáteli. V praxi u odsouzených dochází k rozvíjení a zdokonalování v oblastech sociální interakce a dovedností. Díky těmto dovednostem mohou odsouzení snáze komunikovat s ostatními lidmi v běžném životě. Nejedná se pouze o telefonní kontakt, ale i písemný a návštěvní.

Za vnější vztahy se považují nejenom blízcí, jako rodina či kamarádi, ale i bývalí, potažmo budoucí zaměstnavatelé, jejichž nabídka práce může odsouzeným pomoci vybudovat příznivé zázemí po propuštění.

V covidovém období se ve **Věznici Pardubice** začal používat i program Skype, který umožňuje bezplatné internetové telefonování. Jedná se o projekt „Skype – návštěva“. Odsouzení se odebírají do místnosti, ve které mají k dispozici počítač a mohou zatelefonovat svým blízkým. Při realizaci je vždy přítomen pověřený zaměstnanec. Program Skype se používá dodnes. Každá vězněná osoba má povoleny až tři Skype kontakty na osoby blízké. Počet kontaktů s dětmi vězněného rodiče není omezen. Délka jednoho on-line videohovoru je zpravidla 20 minut. O frekvenci realizace těchto Skype videohovorů jedné vězněné osoby rozhoduje vedoucí Oddělení výkonu trestu na základě personálních a organizačních možností věznice. Časový harmonogram realizace videohovorů stanovuje vedoucí oddělení, potažmo jím pověřený zaměstnanec Oddělení výkonu trestu. Co se týče organizačně-technických podmínek, tak je povoleno při videohovoru použít sluchátka. Videohovory jsou uskutečňovány po propojení s požadovaným účtem zásadně vždy z účtu věznice.

Návštěvy ve **Věznici Pardubice** se uskutečňují 1x za kalendářní měsíc v rozsahu tří hodin. V odůvodněných případech může být na základě žádosti odsouzeného rozhodnuto o rozdělení návštěvy odsouzeného na více oddělených časových úseků rozvržených do kalendářního měsíce. Posouzení žádosti je v kompetenci ředitele věznice nebo jím pověřeného zaměstnance. Osobní návštěvy jsou pro odsouzené velmi důležité, jelikož jim blízké osoby dodávají potřebnou sílu a odhodlání, které jsou potřeba ke zvládnutí výkonu trestu odnětí svobody. Bývají to velmi emotivní chvíle, na které se odsouzení celý měsíc těší.

4 Výzkumná sonda

Výzkumnou sondu jsem připravila na základě poznatků z mé odborné praxe, která proběhla v období od listopadu 2022 do ledna 2023 ve **Věznici Pardubice**. Cílem sondy bylo získání dat ohledně informovanosti odsouzených o programech zacházení a motivaci ke studiu učebního oboru Kuchař/číšník. Cílovou skupinou tedy byli odsouzení, kteří studují či už vystudovali učební obor **Kuchař/číšník ve Školském vzdělávacím středisku Věznice Pardubice**. Jedná se o učební obor, který trvá 3 roky. Stanovila jsem si tyto výzkumné otázky:

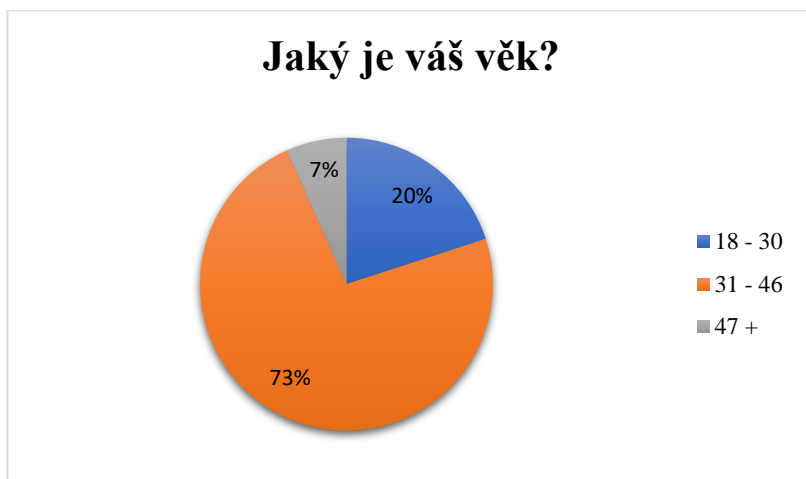
- a) Očekávají absolventi učebního oboru lepší uplatnění na trhu práce po propuštění?
- b) Korespondují osobní představy o budoucnosti se zvýšením kvalifikace v oboru Kuchař/číšník?

Sonda byla provedena prostřednictvím dotazníku. Dotazník (příloha A) byl složen z otázek dichotomických, jednoduchého i vícenásobného výběru. Záměrně jsem respondentům v dotazníku neposkytla možnost mě kontaktovat a neuvedla jsem své jméno. Dbala jsem na zachování anonymity, a to z bezpečnostních důvodů. Svůj souhlas s účastí ve výzkumu respondenti vyjádřili zaškrtnutím políčka souhlasím. Co se týče základního souboru, bylo osloveno 40 osob. Bylo rozdáno 17 dotazníků a odevzdáno 15. Výzkumný soubor se tedy zúžil na 15 osob.

4.1 Výsledky výzkumné sondy a jejich interpretace

Otázka č. 1

Jaký je váš věk?

Graf 1 Jaký je váš věk?

Z grafu č. 1 je zřejmé, že 73 % respondentů (11) je ve věku od 31 do 46 let. 20 % respondentů (3) je ve věku od 18 do 30 let. Zbýlý jeden respondent má více než 46 let.

Otázka č. 2

Jaká je délka vašeho aktuálního trestu v měsících?

Graf 2 Jaká je délka vašeho aktuálního trestu v měsících?

Z následujícího grafu č. 2 je zřejmé, že více než 1/3 respondentů je odsouzena na 97 měsíců (tj. cca 8 let) a více. Do učebního oboru se přijímají odsouzení s vyšším trestem odnětí svobody než 3 roky.

Otázka č. 3

Jaká je délka vašeho již odpykaného trestu?

Všech 15 respondentů si odpykalo více než ½ svého trestu.

Otázka č. 4

Jaké je vaše dosažené vzdělání?

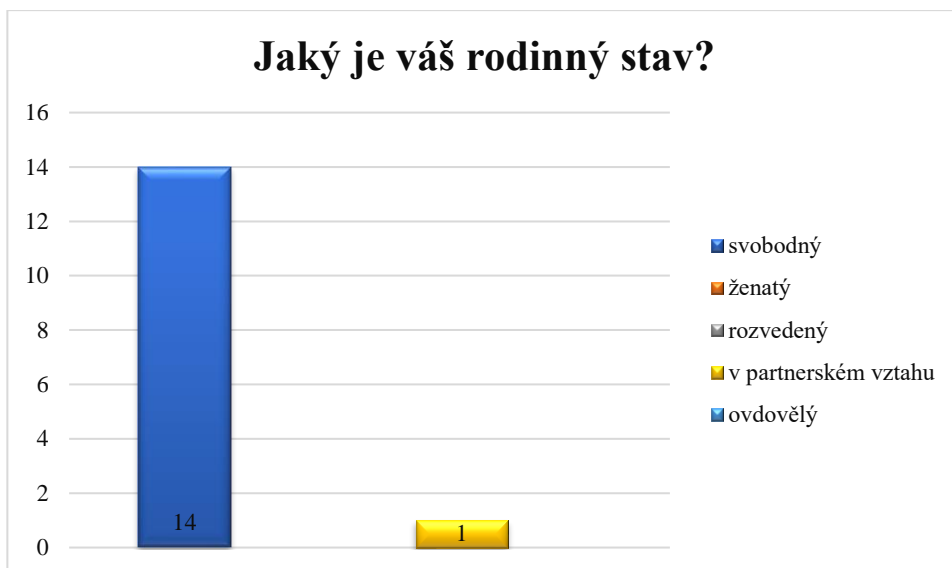

Graf 3 Jaké je vaše dosažené vzdělání?

Z grafu č. 3 vyplývá, že více než 47 % respondentů (7) dosáhlo středoškolského vzdělání bez maturity. 40 % respondentů (6) má základní vzdělání a 13 % respondentů (2) středoškolské vzdělání s maturitou.

Otázka č. 5

Jaký je váš rodinný stav?

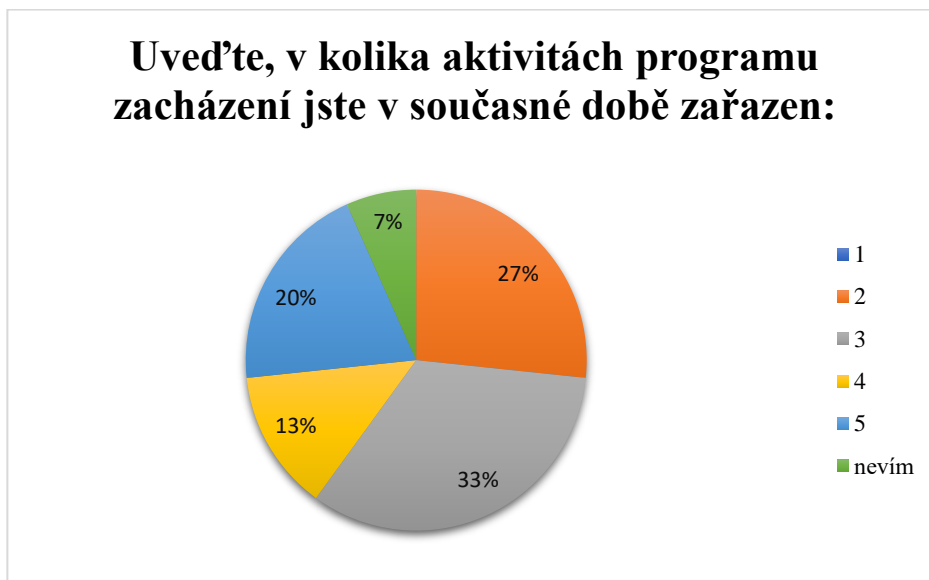

Graf 4 Jaký je váš rodinný stav?

Z grafu č. 4 je zřejmé, že pouze jeden odsouzený respondent je v partnerském vztahu, zbylí odsouzení jsou svobodní.

Otázka č. 6

Uveďte, v kolika aktivitách programu zacházení jste v současné době zařazen:

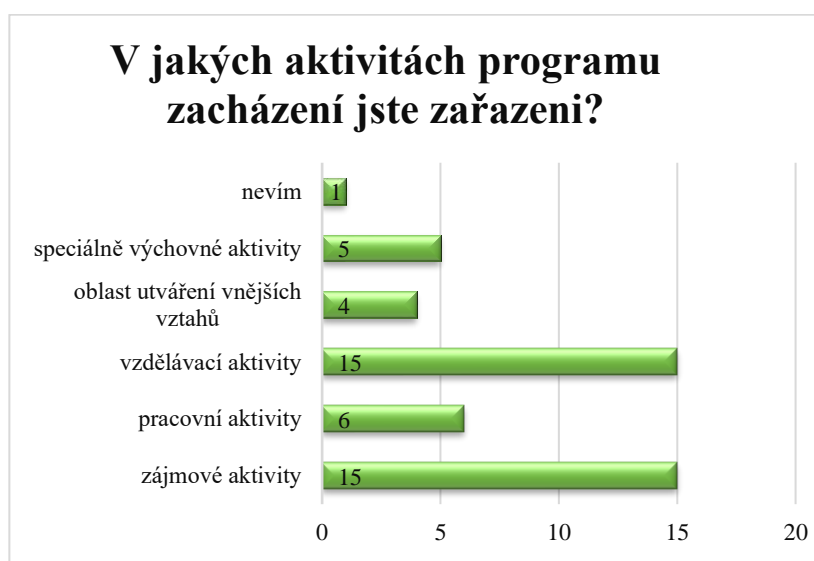

Graf 5 Počet zařazení v aktivitách zacházení

Z grafu č. 5 vyplývá, že 33 % respondentů (5) je zařazeno ve třech aktivitách programu zacházení. Dále 27 % respondentů (4) je zařazeno ve dvou aktivitách, 20 % respondentů (3) v pěti aktivitách a 13 % respondentů (2) ve čtyřech aktivitách. Zbýlých 7 %, tedy 1 respondent, odpověděl, že neví do kolika aktivit programu zacházení byl zařazen.

Otázka č. 7

V jakých aktivitách programu zacházení jste zařazeni?

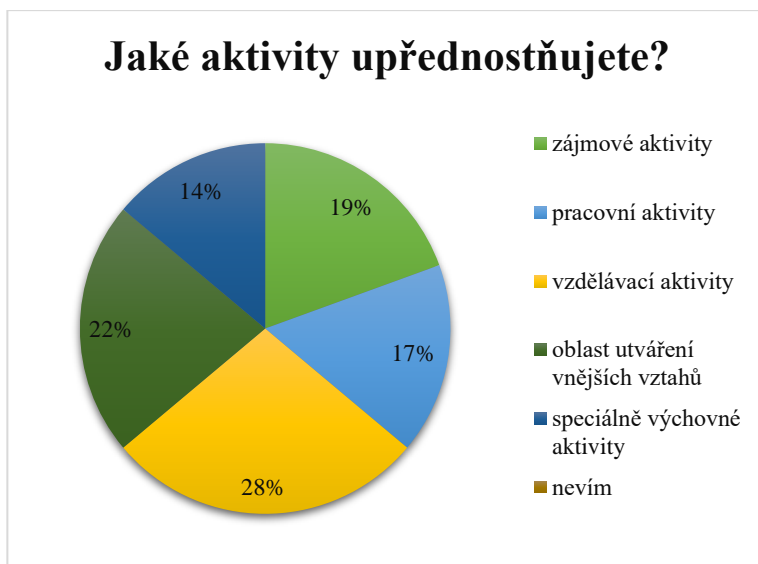

Graf 6 V jakých aktivitách zacházení jste zařazeni?

Z grafu č. 6 vyplývá, že všech 15 respondentů je současně zařazeno ve vzdělávacích a zájmových aktivitách. Dle grafu lze usoudit, že sami odsouzení nemají velké povědomí o programech zacházení, jelikož program zacházení obsahuje vždy 4 aktivity. Odpovědi ukazují, že někteří respondenti neoznačili všechny aktivity, do kterých jsou zařazeni.

Otázka č. 8

Jaké aktivity upřednostňujete?

Graf 7 Jaké aktivity upřednostňujete?

Z grafu č. 7 vyplývá, že respondenti upřednostňují nejvíce vzdělávací aktivity (28 %), druhou nejvíce upřednostňovanou aktivitou je oblast utváření vnějších vztahů (22 %), třetí jsou zájmové aktivity (19 %) a čtvrtou jsou pracovní aktivity (17 %). Nejméně upřednostňovanou aktivitou jsou dle odpovědí speciální výchovné aktivity.

Otázka č. 9

Plníte program zacházení?

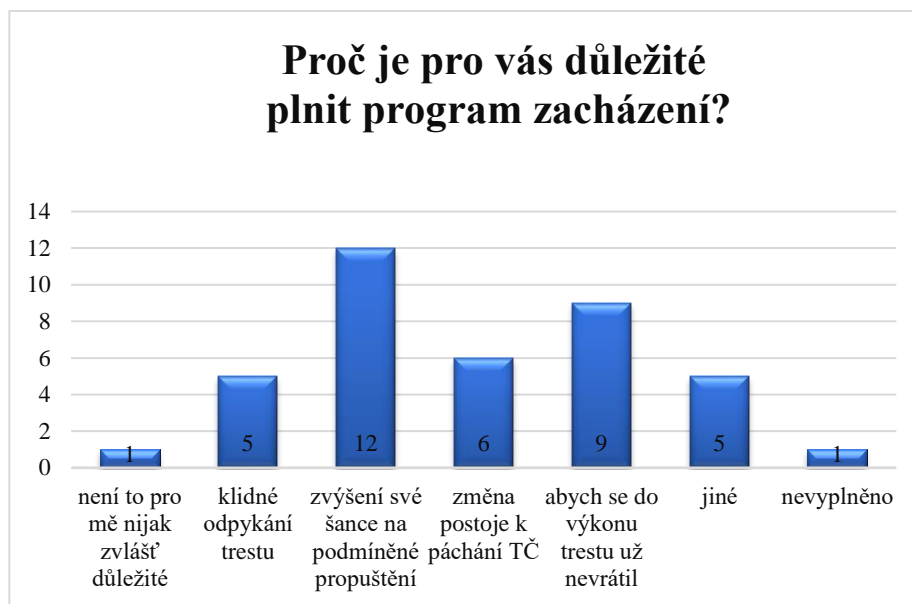

Graf 8 Plníte program zacházení?

Z grafu č. 8 je zřejmé, že většina respondentů program zacházení plní. Pouze jeden respondent program zacházení neplní.

Otázka č. 10

Proč je pro vás důležité plnit program zacházení?

Graf 9 Proč je pro vás důležité plnit program zacházení?

Z grafu č. 9 vyplývá, že zvýšení šance na podmíněné propuštění je pro odsouzené při plnění programu zacházení největší motivací. V pořadí druhou nejsilnější motivací je snaha o eliminaci možnosti vrátit se do výkonu trestu. Následuje snaha o změnu postoje k páčání trestných činů. Na stejném místě pak stojí motivace ke klidnému odpykání trestu a jiné důvody.

Otázka č. 11

Toužil jste někdy v minulosti po studiu oboru Kuchař/číšník?

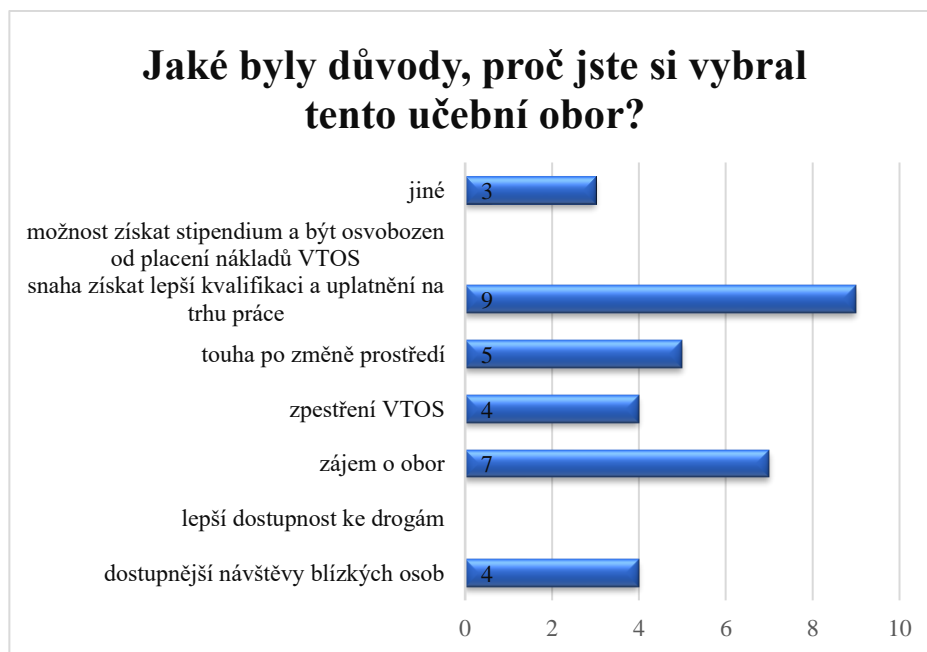

Graf 10 Toužil jste někdy v minulosti po studiu oboru Kuchař/číšník?

Z grafu 10 zjišťujeme, že více než polovina respondentů (53 %) v minulosti toužila po studiu oboru Kuchař/číšník. Zbylí respondenti (47 %) po tomto studiu v minulosti netoužili, přestože si ho ve výkonu trestu zvolili.

Otázka č. 12

Jaké byly důvody, proč jste si vybral tento učební obor?

Graf 11 Jaké byly důvody, proč jste si vybral tento učební obor?

Z grafu č. 11 vyplývá, že nejčastějším důvodem při výběru právě učebního oboru Kuchař/číšník je snaha o získání lepší kvalifikace a lepší uplatnění na trhu práce po odpykání výkonu trestu odnětí svobody. Druhým nejčastějším důvodem je zájem o obor a třetím je touha po změně prostředí ve věznici.

Otázka č. 13

Bude nutné absolvovat další vzdělávací kurzy?

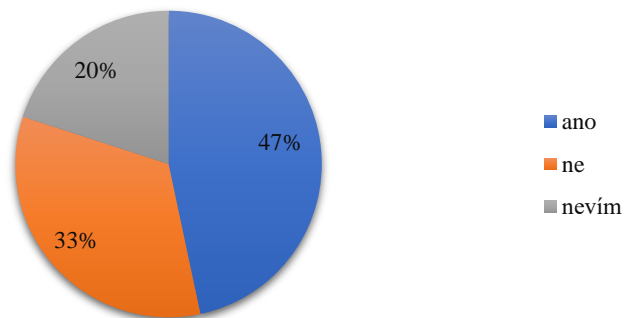
Graf 12 Bude nutné absolvovat další vzdělávací kurzy?

Z grafu č. 12 je zřejmé, že jsou všechny tři možné odpovědi téměř vyrovnané. Nutnost absolvování dalších vzdělávacích kurzů po výkonu trestu odnětí svobody vybralo nepatrně více respondentů.

Otázka č. 14

Máte zájem pracovat v oboru po výkonu trestu odnětí svobody?

Máte zájem pracovat v oboru po výkonu trestu odnětí svobody?

Graf 13 Máte zájem pracovat v oboru po výkonu trestu odnětí svobody?

Graf č. 13 nám říká, že 47 % respondentů (7) má zájem pracovat v oboru po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. 33 % respondentů (5) o tento obor po výstupu nebude mít zájem. Zbýlých 20 % respondentů zatím neví, zda budou o tento obor mít v budoucnu zájem.

Otázka č. 15

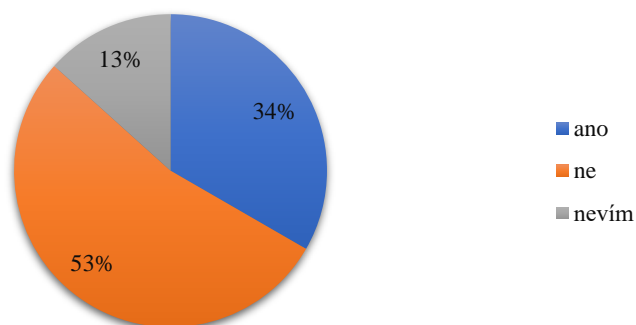
V případě volby jiného oboru, jaký by to byl?

Respondenti, kteří by volili jiný obor, odpověděli následovně: zámečnick, elektrikář, automechanik, malíř, režisér, spisovatel, zedník, svářeč, montér, IT specialista, hodinář, kadeřník, řidič. Několik odsouzených uvedlo více než tři jiné obory, které by rádi studovali.

Otázka č. 16

Má výběr oboru spojitost s představami o budoucnosti?

Má výběr oboru spojitost s představami o budoucnosti?

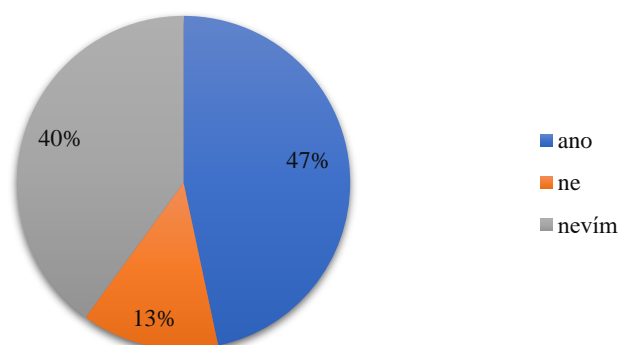
Graf 14 Má výběr oboru spojitost s představami o budoucnosti?

Z grafu č. 14 vyplývá, že pro 53 % respondentů (8) nemá výběr oboru spojitost s jejich představami o budoucnosti. Spojitost výběru oboru s představami o budoucnost je u 34 % respondentů (5), tzn. že vystudování učebního oboru, po úspěšném nalezení pracovního místa v gastronomii, koresponduje s jejich plány po propuštění. 13 % respondentů (2) zatím neví, zda má výběr oboru spojitost s jejich budoucností.

Otázka č. 17

Je obor v dnešní době prestižní?

Je obor v dnešní době prestižní?

Graf 15 Je obor v dnešní době prestižní?

Z grafu č. 15 je zřejmé, že si 47 % respondentů (7) myslí, že je obor Kuchař/číšník v dnešní době prestižní. 40 % respondentů (6) odpovědělo, že neví. 13 % respondentů (2) si myslí, že tento obor v dnešní době prestižní není.

Otázka č. 18

Sníží vystudování oboru pravděpodobnost návratu do vězení?

Graf 16 Sníží vystudování oboru pravděpodobnost návratu do vězení?

Z grafu č. 16 je zřejmé, že více než polovina respondentů (53 %) zastává názor, že vystudování oboru Kuchař/číšník sníží pravděpodobnost návratu do vězení. Naopak 40 % respondentů (6) vystudování oboru za předpoklad snížení pravděpodobnosti návratu do vězení nepovažuje. Zbýlých 7 % respondentů (1) nedokáže na tuto otázku odpovědět.

4.2 Závěr sondy

Sonda, kterou jsem realizovala v lednu 2023 ve Věznici Pardubice, měla za cíl získat data o informovanosti odsouzených, kteří si svůj trest odpykávají ve Věznici Pardubice o programech zacházení a motivaci odsouzených ke studiu učebního oboru Kuchař/číšník. Respondenty jsem vyzpovídala několika obecnými otázkami, které zkoumaly jejich vztah k aktivitám programu zacházení. Za limity této výzkumné sondy považuji malý počet respondentů. Tento malý počet je způsoben jednak specifícností dotazníku, ale i malým počtem bývalých či současných žáků učebního oboru. Bývalí žáci si svůj trest už pravděpodobně odpykali a není možné je kontaktovat. Je důležité zdůraznit, že tato sonda vznikla jako „zakázka“ pro vedení Věznice Pardubice. Právě díky těmto získaným datům mohou zaměstnanci Vězeňské služby České republiky poodhalit pravou motivaci ke studiu a současně se mohou dozvědět, do jaké míry mají odsouzení přehled o aktivitách programu zacházení.

Díky výzkumné sondě jsme se dostali k aktuálním datům, která nám dávají jasné odpovědi na výzkumné otázky:

a) Očekávají absolventi učebního oboru lepší uplatnění na trhu práce po propuštění?

Z odpovědí se dá objektivně posoudit, že větší část z dotázaných studujících učebního oboru očekává lepší uplatnění na trhu práce. Uvažuji tak na základě vyhodnocení otázky č. 14: **Máte zájem pracovat v oboru po výkonu trestu odnětí svobody?**, kde 7 z 15 respondentů vyjádřilo svůj zájem o práci v tomto oboru po výkonu trestu. I odpovědi u otázky č. 17: **Je obor v dnešní době prestižní?** (větší část respondentů odpověděla kladně) naznačují, že vnímají míru váženosti této profese ve společnosti. Uplatnění na trhu práce po propuštění je jedním z mnoha faktorů, které snižují pravděpodobnost návratu do vězení. S budoucími očekáváním souvisí i odpovědi u otázky č. 18: **Sníží vystudování oboru pravděpodobnost návratu do vězení?** Více než polovina respondentů úspěšné absolvování oboru spojuje s odhodláním se do vězení již nevrátit.

b) Je touha po práci v oboru Kuchař/číšník hlavním důvodem ke studiu?

Vedení Věznice Pardubice si přálo znát, jaké jsou hlavní důvody odsouzených ke studiu oboru ve věznici. Z otázky č. 13: **Jaké byly důvody, proč jste si vybral tento učební obor?** se na tuto otázku dá jednoznačně odpovědět, že hlavním důvodem výběru je **zájem o obor a snaha získat lepší kvalifikaci** a uplatnění na trhu práce po propuštění.

Z výzkumné sondy se tedy dá vyvodit, že koncept Školského vzdělávacího střediska má v souvislosti s nabídkou možnosti zvýšit si kvalifikaci během výkonu trestu velký smysl. Respondenti se mohou během výkonu trestu odnětí svobody začít věnovat úplně novému oboru. Povolání Kuchař/číšník je v současné společnosti vnímáno i díky osobnostem v gastronomii kladně. Na pracovním trhu je v evidenci Úřadu práce neustále neobsazeno několik tisíc míst (viz statistiky zveřejněné Úřadem práce).

Závěr

Bakalářskou prací na téma „*Programy zacházení realizované ve Věznici Pardubice*“ jsem chtěla přispět k seznámení s odbornou prací s odsouzenými během jejich pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Zaměřila jsem se na programy zacházení. Cílem práce tedy bylo popsat aktivity programů zacházení a rozšířit laické veřejnosti povědomí o tomto specifickém působení odborných zaměstnanců Vězeňské služby České republiky, se zaměřením na **Věznici Pardubice**. Čerpala jsem z poznatků, které jsem nabyla při odborné praxi v této věznici a z odborné literatury.

Dle mého názoru patří mezi nejdůležitější další vzdělávání vězňů. Školské vzdělávací středisko ve Věznici Pardubice nabízí možnost vyučit se v učebním oboru Kuchař/číšník. Kromě samotného přínosu zvýšení kvalifikace pro vězně pokládám vzdělávací aktivity i za příležitost učit se trávit čas pozitivně.

Výzkumná sonda, která je součástí této práce, byla prováděna na základě požadavku Věznice Pardubice. Sonda i přes nízký počet respondentů ukázala, že vězni, kteří obor Kuchař/číšník studují, očekávají po propuštění lepší uplatnění na trhu práce a jejich motivací pro výběr oboru byl především zájem o obor a snaha získat lepší kvalifikaci. Úspěšné absolvování tohoto oboru poskytuje po opuštění vězeňského prostředí šanci získat zaměstnání v profesi, která je dlouhodobě poptávána, a je tedy v souladu s požadavky pracovního trhu. Zvýšení šance začlenění propuštěných osob zpět do společnosti jde ruku v ruce se získáním stabilního zaměstnání, k čemuž dosažení kvalifikace jistě přispívá. Zvyšování povědomí o odborné práci s odsouzenými osobami a jejich motivaci při studiu může přispívat k větší otevřenosti a přístupnosti budoucích zaměstnavatelů. Zaměstnavatelé totiž bohužel nejsou příliš nakloněni zaměstnávání trestně stíhaných osob.

Věřím, že tato bakalářská práce splnila svůj cíl a přispěla k pochopení odborné práce s odsouzenými osobami a její důležitosti. Bez působení odborných pracovníků by výkon trestu odnětí svobody nesplnil účel moderní penologie, tedy výchovnou funkci trestu. Odbornou prací s odsouzenými pokládám za klíčovou při resocializaci jedinců, jejich úspěšnému návratu do společnosti a eliminaci recidivy.

Seznam použité literatury a zdrojů

ADLER, Freda. *Criminology*. New York: McGraw-Hill, 1991. 535 s., obr. příl. ISBN 0-07-000411-0.

BAJCURA, Lubomír. ed. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 1999. 158 s. Právo pro každého. ISBN 80-7169-555-6.

BAJCURA, Lubomír, ed. *Evropské vězeňské systémy: sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 21.-25.6.2004 v Kroměříži = European prison systems: reports of the international conference held from 21th to 25th of June 2004 in Kroměříž*. Vyd. 1. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2004. 495 s. ISBN 80-239-3645-X.

BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). 73 s. ISBN 978-80-271-0599-1

BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Vydání první. Praha: Leges, 2020. 223 stran. Teoretik. ISBN 978-80-7502-408-4.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

DRAHÝ, František, HŮRKA, Jindřich a PETRAS, Michal. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. 152 stran. ISBN 978-80-270-5197-7.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě: učebnice pro vys. školy*. Vyd. 1. Praha: SPN, 1980. 192 s. Učebnice pro vys. školy.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. Studia VŠERS; 12. ISBN 80-86708-30-6.

HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2010. 73 s. ISBN 978-80-7248-574-1.

KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. 228 stran. ČR. ISBN 978-80-7357-706-3.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 189 s. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-163-7.

KOPP, Peter. *Penitenciárna psychológia*. Vyd. 1. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 2004. 103 s. ISBN 80-8054-326-7.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

NETÍK, Karel. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 69 s. ISBN 80-7066-518-1.

POPELKA, Jiří. *Penologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 1 sv. Monografie. ISBN 978-80-244-2932-8.

RASZKOVÁ, Tereza a SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 146 s. ISBN 978-80-7435-716-9.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 [i.e. 2008]. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6.

ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2013. 177 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

VETEŠKA, Jaroslav a FISCHER, Slavomil. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2020. 208 stran. Psyché. ISBN 978-80-271-0731-5.

Legislativní dokumenty

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních

Vnitřní vězeňský řád

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkon
vazby

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu
trestu odnětí svobody

Webové stránky

Vězeňská služba České republiky. *Koncepce vězeňství do roku 2015*. 2005. [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z: <http://vscz.cz/wpcontent/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>.

Vězeňská služba České republiky. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. 2015. [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky [cit. 1. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscz.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>.

Vězeňská služba České republiky. *Program zacházení*. 2023 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky [cit. 5. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscz.cz/organizacni-jednotky/veznice-valdice/sekce/program-zachazeni> .

Vězeňská služba České republiky. *Střední odborné učiliště*. 2023 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky [cit. 24. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.vscz.cz/organizacni-jednotky/stredni-odborne-uciliste/sekce/zakladni-informace>.

Úřad práce České republiky. *Analýza neobsazenosti volných pracovních míst podle profese*. 2023 [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [cit. 1. 3. 2023]. Dostupné z: <https://data.mpsv.cz/web/data/vizualizace11?rok=2023&ctvrtleti=1>.

Přílohy

Příloha A

Dobrý den,

jsem studentkou oboru Sociální patologie a prevence na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové. Dovoluji si Vás tímto způsobem poprosit o vyplnění dotazníku k mé bakalářské práci, která se zabývá programem zacházení realizovaným ve Věznici Pardubice.

Dotazník je anonymní a získaná data budou zpracována v souladu s principy ochrany osobních údajů. Vyplnění dotazníku Vám zabere přibližně 10–15 minut. Nad odpověďmi příliš dlouho nepřemýšlejte a spíše zvolte tu možnost, která Vás napadne jako první. Pokud si některou odpovědí nebudete jistí, zvolte tu variantu, která je Vašemu názoru nejbližší. Vyplnění dotazníku je samozřejmě dobrovolné a svou účast můžete kdykoliv ukončit. Svůj souhlas s účastí ve výzkumu vyjádříte zaškrtnutím políčka souhlasím.

souhlasím

Děkuji Vám za Vaši účast ve výzkumu!

Nejprve Vás poprosím o vyplnění několika základních informací.

- 1) **Jaký je Váš věk:**
- 2) **Jaká je délka Vašeho aktuálního trestu** (v měsících či letech):
- 3) **Jakou část z tohoto trestu již máte za sebou** (v měsících či letech)?
- 4) **Jaké je Vaše dosažené vzdělání:**
 - a) vysokoškolské či vyšší odborné
 - b) středoškolské s maturitou
 - c) středoškolské bez maturity
 - d) základní
 - e) bez základního (včetně nedokončeného základního)

5) Jaký je Váš rodinný stav?

- a) svobodný
- b) ženatý
- c) rozvedený
- d) v partnerském vztahu
- e) ovdovělý

Pro upřesnění ve **Věznici Pardubice** rozlišujeme tyto oblasti programu zacházení:

- **zájmové aktivity:** např. sportovní aktivity
- **pracovní aktivity:** např. zaměstnání, sebeobslužné činnosti, pracovní činnosti, práce související s chodem oddílu i věznice
- **vzdělávací aktivity:** např. Všeobecně vzdělávací klub, učební obor Kuchař/číšník, etiketa, zdravý životní styl, občanská a společenská výchova, edukační hry
- **oblast utváření vnějších vztahů:** telefonní, návštěvní a písemný kontakt s blízkými
- **speciální výchovné aktivity:** např. terapie prací v Terapeutickém centru věznice, komunita, psychologické poradenství, sociálně-psychologický trénink

6) Uveďte, v kolika aktivitách programu zacházení jste v současné době zařazen:

.....

7) V jakých aktivitách programu zacházení jste v současné době zařazen (můžete vybrat více možností):

- a) zájmové aktivity
- b) pracovní aktivity
- c) vzdělávací aktivity
- d) oblast utváření vnějších vztahů
- e) speciální výchovné aktivity

8) Jaké aktivity programu zacházení upřednostňujete a proč?

- a) zájmové aktivity, proč:
- b) pracovní aktivity, proč:
- c) vzdělávací aktivity, proč:

- d) oblast utváření vnějších vztahů, proč:
- e) speciální výchovné aktivity, proč:
- f) nevím

9) Plníte program zacházení?

- a) ano
- b) ne

10) Pokud ano, uveďte, proč je pro vás důležité plnit program zacházení (můžete vybrat více možností):

- a) není to pro mě nijak zvlášť důležité
- b) abych měl klidné odpykání trestu a nepřidělával si problémy
- c) abych zvýšil své šance na podmíněčné propuštění
- d) abych změnil svůj postoj k páčání trestné činnosti
- e) abych se do výkonu trestu odnětí svobody už nevrátil
- f) jiný důvod (doplňte):

Na následující otázky odpoví pouze ti, kteří vstoupili do učebního oboru Kuchař/číšník.

11) Toužil jste někdy v minulosti po studiu oboru Kuchař/číšník?

- a) ano
- b) ne

12) Jaké byly důvody, proč jste si vybral tento učební obor (můžete vybrat více možností):

- a) dostupnější návštěvy blízkých osob
- b) lepší dostupnost k drogám
- c) zájem o obor
- d) zpestření VTOS
- e) touha po změně prostředí
- f) snaha získat lepší kvalifikaci a uplatnění na trhu práce po propuštění
- g) možnost získat stipendium a být osvobozen od placení nákladů VTOS

h) jiné:

13) Vybraný učební obor pokládáte za dokončené vzdělání nebo jsou nutné v praxi absolvovat ještě další vzdělávací kurzy?

a) ano, proč:

b) ne, proč:

c) nevím

14) Máte zájem po dokončení tohoto učební oboru a vykonání trestu odnětí svobody pracovat v oboru, či nikoliv?

a) ano

b) ne

c) nevím

15) V případě volby jiného oboru, jaký by to byl a z jakého důvodu?

.....

16) Má výběr oboru spojitost s vašimi představami a sny o Vaší budoucnosti?

a) ano

b) ne

17) Je podle Vašeho názoru v dnešní společnosti tento obor a toto povolání prestižní?

a) ano, proč:

b) ne, proč:

18) Myslíte si, že vystudování oboru a zařazení se do pracovního procesu sníží pravděpodobnost návratu do vězení?

a) ano, proč:

b) ne, proč:

c) nevím

Děkuji Vám za vyplnění.